

ناپایداری اکوتوریسم روستایی در استان خوزستان

مریم طهماسبی، دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی ورامین

MaryamTahmasbi1359@yahoo.com

کوروش رضائی مقدم، استادیار بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز

rezaei@shirazu.ac.ir

چکیده

بسیاری از برنامه ریزان و سیاستگذاران از توریسم به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می کنند. این صنعت بخش عظیمی از درآمدهای ملی بسیاری کشورهای جهان سوم را به خود اختصاص می دهد. مدیریت اکوتوریسم در ایران یک عنصر حیاتی برای رشد و توسعه جامعه است. ایران با تنوع آب و هوایی، گونه های گیاهی و حیات وحش منحصر به فرد می تواند جایگاه متمیزی در میان کشورهای جهان کسب نماید. استان خوزستان نیز با دارا بودن عرصه های طبیعی و چشم اندازهای زیبا توانایی جذب گردشگران داخلی و خارجی را دارد. یافته های این پژوهش نشان می دهد که این صنعت در خوزستان به دلیل عدم توجه کافی با مسائل و مشکلات عدیده ای نظیر ضعف در مدیریت و برنامه ریزی، عدم وجود قوانین صریح، کمبود اعتبارات مالی، کافی نبودن پرسنل آموزش دیده و متخصص و عدم مشارکت محلی مواجه است. یافته ها همچنین نشان دهنده روند ناپایداری و تخریب اکوتوریسم روستایی در استان خوزستان می باشد. در پایان مقاله، پیشنهاداتی برای حرکت در جهت توسعه پایدار اکوتوریسم استان ارائه شده است.

کلمات کلیدی

توریسم روستایی، اکوتوریسم، توسعه پایدار، توریسم پایدار، خوزستان

مقدمه

هم اکنون قریب نیمی از جمعیت جهان در مناطق روستایی زندگی می کنند. علی رغم روند رو به رشد مهاجرت ها از مناطق روستایی به شهرها و گسترش شهرنشینی، پیش بینی های سازمان ملل نشان می دهد که حتی در سال ۲۰۲۵ میلادی هنوز بیش از ۳۷٪ جمعیت دنیا در روستاها زندگی خواهند کرد (۱). جمعیتی که به خصوص پس از صنعتی شدن جوامع بیشترین استهلاک را به نفع جمعیت شهرنشین متحمل شده و همواره از حداقل امکانات زیستی و رفاهی برخوردار بوده است. آمار نشان می دهد که در همه کشور های جهان درصد جمعیت زیر خط فقر روستاها بیشتر از مناطق شهری است که حاکی از نابرابری توزیع درآمدها بین نواحی شهری و روستایی در هر کشور است. تفاوت سطح زندگی در مناطق شهری و روستایی در کشورهای توسعه نیافته و در حال رشد فاحش تر می باشد و ایران نیز به عنوان یکی از کشورهای در حال رشد از این قاعده مستثنی نبوده و همواره با مسائل این چنینی دست و پنجه نرم می کند. از سوی دیگر با توجه به رشد بالای جمعیت روستایی و محدودیت منابع طبیعی، فعالیت های کشاورزی جوابگوی نیازهای غذایی همه ساکنین مناطق روستایی نبوده لذا فقر، بیکاری، سوء

تغذیه، بیماری و بسیاری از مشکلات دیگر از ویژگی های بارز اکثر مناطق روستایی جهان در مقایسه با شهرها شده است که خیل عظیم مهاجران فصلی و دایمی را دسته دسته به شهرها کشانیده و موجب بسیاری از تبعات منفی آن گردیده است.

یکی از راهکارهایی که برای جلوگیری از این مشکل به نظر می رسد حمایت از سرمایه گذاری های خرد و کلان در مناطق روستایی با توجه به ظرفیت های هر منطقه برای ایجاد اشتغال و تأمین درآمد مکفی برای مردم این نواحی است تا آن ها نیز ضمن برخورداری از مواهب توسعه، امکانات رفاهی لازم برای ادامه زندگی در زادگاه خویش را به دست آورند. به قول ژولیوس نیرره «عمران و توسعه روستایی یعنی معکوس کردن جریان سنتی ثروت و سرمایه از روستاها به طرف شهرها و قرار دادن ثروت ها در کانال هایی که منافع آن به جیب کارگران و روستا نشینان برود، همان هایی که ثروت های مذکور را با دست ها و مغزهای خود تولید کرده اند» (۱۰).

در حال حاضر گردشگری و صنعت توریسم یکی از ارکان تجارت جهانی است به نحوی که بسیاری از برنامه ریزان و سیاست گذاران توسعه، از توریسم به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می کنند. صنعت توریسم در سال های اخیر از رشد چشمگیری در سطح جهان برخوردار شده و نقش مهمی را در زمینه ایجاد فرصت های شغلی و درآمد زایی، همچنین تحریک اقتصاد ملی و بین المللی ایفا می کند (۱۶).

در نگاهی اجمالی ریشه تاریخی گردشگری را می توان در یونانیان باستان پیدا کرد. در آن روزگار ثروتمندان این جوامع به قصد مشاهده فرهنگ های مختلف، استراحت و استفاده از آفتاب استوایی به سواحل مدیترانه و خاور میانه سفر می کردند. در خلال قرون وسطی سفر هایی که با اهداف مذهبی و اغلب برای بازدید از اماکن مقدس انجام می پذیرفت قسمت اعظم مسافرت های مردم را در بر می گرفت. پس از انقلاب صنعتی علاقه مردم به گردشگری روز به روز فزونی یافت که معلول عوامل متفاوتی بود (۶). گسترش و بهبود امنیت راه ها، تعاملات اقتصادی - اجتماعی بین کشورها، زبان مشترک، خدمات بانکی جدید نظیر چک های مسافرتی و حواله های پولی، تسهیلات حمل و نقل جدید همچون اتومبیل، قطار، پیشرفت صنعت عکاسی همراه با تحریک حس ماجراجویی افراد برای دیدن مناطق جذاب و دیدنی و ارتقاء سطح آگاهی مردم در زمینه نقش اوقات فراغت در شادابی روح و جسم، همه و همه از مشوق های پیشرفت صنعتی نوپا به نام توریسم بودند. رفته رفته این مسافرت های ساده که اغلب به منظور بازدید از جذابیت های مناطق مختلف صورت می گرفت تغییر چهره داده و با سرمایه گذاری بخش های خصوصی و دولتی ملت ها، تبدیل به صنعتی غول پیکر شد، به طوری که هم اکنون این صنعت بخش عمده ای از درآمدهای اقتصادی بسیاری از کشورها را به خود اختصاص می دهد. نگاهی به آمار و ارقام نیز به روشنی مؤید رشد این بخش است آن چنان که صنعت توریسم با نقل و انتقال ۶۱۷ میلیون نفر در سطح بین المللی در سال ۱۹۹۷ میلادی، ۴۴۸ میلیارد دلار آمریکا درآمد داشته است (۲۵). در کشور تایلند علی رغم بحران اقتصادی سال ۱۹۹۷ در جهان، ۷/۲ میلیون نفر توریست بین المللی از این کشور بازدید کرده و درآمدی معادل ۵/۹۹۳ میلیارد دلار آمریکا برای اقتصاد این کشور به ارمغان آوردند (۲۴).

صنعت توریسم در ایران با دارا بودن جاذبه های منحصر به فرد اکولوژیکی، عرصه های طبیعی، تنوع آب و هوایی و غنای فرهنگی می تواند کاربرد فراوان داشته باشد و در دهه های اخیر نیز تا حدودی مورد توجه واقع شده است

که با برنامه ریزی صحیح و مناسب و جدیت می توان صنعت پر رونقی را پایه گذاری کرده و بسط و گسترش داد. این امر نقش بزرگی در شکوفایی اقتصادی مناطق روستایی ایفا نموده و ایران را به یکی از قطب های گردشگری جهان بدل خواهد کرد.

علی رغم ظرفیت بالای درآمد زایی صنعت توریسم و از جمله توریسم روستایی، چنان چه به پایداری همه جانبه این صنعت توجهی نگردد، نه تنها صدمات و لطمات جبران ناپذیری بر پیکر محیط طبیعی و منابع خدادادی وارد خواهد آمد بلکه زندگی روستاییان و افراد درگیر در امر توریسم نیز دستخوش مسایل و مشکلاتی خواهد شد. به طور کلی عدم توجه به مسئله پایداری در صنعت توریسم، اثرات مخرب زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در جامعه در پی خواهد داشت، بنابراین ضروریست کلیه فعالیت ها در راستای دستیابی به صنعت توریسم پایدار صورت گیرد. توریسم پایدار روستایی در بر گیرنده فعالیت هایی است که جنبه های محیطی، اقتصادی و فرهنگی را به طور جامع در بر گرفته و در پرتو آن منابع طبیعی، ساختاری و فرهنگی دوام یافته و حفظ شوند. در هر حال، چنان چه فعالیت های توریسم در سطح کلان و توریسم روستایی در سطح خرد همراه با برنامه ریزی و سیاستگذاری مناسب بوده و حمایت های قانونی و اجرایی لازم از آن بعمل آید نه تنها می تواند موجبات حفاظت از اکوسیستم های موجود و محیط طبیعی سالم برای زیست را فراهم آورد بلکه به تولید درآمد و ارز آوری نیز منجر خواهد شد.

در مقاله حاضر با بررسی منابع مکتوب کتابخانه ای مرتبط با موضوع و همچنین مصاحبه با کارشناسان، ابتدا مفهوم توریسم روستایی و انواع آن با تاکید بر اکوتوریسم روستایی بیان شده، سپس ضمن معرفی برخی جاذبه های اکوتوریسم روستایی استان خوزستان، روند تخریب اکوتوریسم روستایی در این استان مورد بحث قرار گرفته و آنگاه پیشنهاداتی برای پایدار سازی اکوتوریسم روستایی عنوان گردیده است.

مفهوم توریسم و توریسم روستایی :

واژه جهان گردی یا توریسم دارای قدمتی به پهنای تمدن بشری است که در اعصار مختلف تاریخ، مفهوم و ویژگی های آن دچار تغییر و تحولاتی شده است (۴). طبق تعریف سازمان جهانی توریسم (WTO)، توریسم «فعالیت های افرادی که به منظور گذراندن ایام فراغت و انجام کار و سایر اهداف در مدت کمتر از یک سال به مکان های خارج از زیستگاه دائمی خود می روند را شامل می شود» (۱۶). در چند دهه اخیر صنعت توریسم به عنوان مؤثرترین عامل گسترش ارتباط بین مردم جهان از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است و بی تردید در قرن بیست و یکم، اولین شاخص اقتصادی هر کشور خواهد بود. این صنعت می تواند محرک رشد اقتصادی کشورهایی باشد که به دلیل تک محصولی بودن، اقتصاد خموده و آسیب پذیری دارند. برخی از کشورهای جهان که به این امر به خوبی واقف گشته اند در امر جذب گردشگر و فعال سازی بخش توریسم، گوی سبقت را از دیگران ربوده و درآمدهای هنگفتی را به دست آورده اند. برای مثال در ایالات متحده، صنعت توریسم در سال ۱۹۸۸ میلادی، ۶ میلیون فرصت شغلی ایجاد کرده است و درآمد این کشور در همان سال از صنعت توریسم به ۳۳۰ میلیارد دلار رسیده است (۳۲).

توریسم روستایی نیز به عنوان بخشی از صنعت عظیم توریسم پدیده جدیدی نیست اما علاقه به مناطق دور از شهرها و نواحی روستایی بعنوان واکنشی به فشارهای عصبی و آشفتگی های رو به تزاید زندگی در شهرهای صنعتی از دهه ۱۹۷۰ با سرعت زیادی در حال افزایش است، چنان چه امروزه درصد زیادی از تفریحات مردم کشورهای غربی در تفرجگاه های روستایی صورت می گیرد. چنان چه صنعت توریسم را به دو بخش شهری و روستایی تقسیم کنیم، فعالیت ها و تفریحات این دو نوع گردشگری با هم شباهت ها و تفاوت هایی دارند که در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۱: تفریحات توریستی در مناطق شهری و روستایی و فعالیت های تفریحی مشترک بین آنها (۳۰)

فعالیت های مختص توریسم روستایی	فعالیت های مشترک	فعالیت های مختص توریسم شهری
<ul style="list-style-type: none"> - پیاده روی در طبیعت - کوهنوردی - ماجراجویی در بیابان - کلک سواری - سفرهای پیاده در برف - شکار - مطالعات طبیعی - اسکی آماتور 	<ul style="list-style-type: none"> - شنا - ورزش های ساحلی محدود - ورزش هایی که نیاز به طبیعت محدود دارند مثل گلف - بازدید از اماکن فرهنگی که هم در سطح شهرها و هم در روستاها موجود هستند - حضور در جشنواره های فرهنگی - ماهیگیری با قلاب - قایق سواری 	<ul style="list-style-type: none"> - بازدید از اماکن شهری و آثار باستانی موجود در شهرها - خرید محصولات تجاری - تفریحات ساحلی و اسکی مدرن در پیست های مصنوعی - باغ وحش - توریسم صنعتی (بازدید از کارخانجات و صنایع مدرن) - تماشای مسابقات ورزشی بین المللی که نیازمند تأسیسات زیر بنایی است

با توجه به جدول فوق، تفریحات توریستی در مناطق روستایی ارتباط بسیار زیادی با طبیعت داشته و همگی در محیطی حساس و آسیب پذیر صورت می گیرند. بی شک گردشگرانی که برای گذران اوقات فراغت خود به دامان طبیعت روی می آورند تمایل دارند تا با پیاده روی و گشت و گذار در محیط های بکر و تماشای چشم اندازها، قایق سواری و اسکی در رودخانه های خروشان و شکار، به تخلیه هیجانات خود پرداخته و فارغ از مسایل و مشکلات روزمره زندگی، ساعات به یادماندنی را در مناطق جذاب طبیعی سپری نمایند. ولی نباید از نظر دور داشت که این فعالیت های تفریحی در کنار اثرات مثبت بی شماری که برای رشد و پیشرفت جوامع روستایی و به طور کلی صنعت توریسم یک کشور می تواند در برداشته باشد در صورت عدم توجه به امر پایداری اکولوژیکی می تواند اثرات مخربی مانند از بین رفتن گونه های گیاهی بومی یک منطقه، تخریب اکوسیستم، افزایش شکار و تهدید بقاء گونه های جانوری را در پی داشته باشد. بنابراین کنترل و نظارت بر فعالیت های تفریحی نظیر شکار و ماهیگیری، نظارت بر عبور و مرور وسایل نقلیه در مناطق خاصی که آلودگی ناشی از این وسایل اکوسیستم را تهدید می نماید، ایجاد مراکز تحقیقاتی تولید و پرورش گونه های جانوری و گیاهی کمیاب که در معرض نابودی

می باشند، ایجاد مناطق حفاظت شده جهت حراست و حمایت از گونه های جانوری و گیاهی نادر امری ضروری است.

انواع توریسم روستایی

توریسم روستایی دارای اشکال متعددی است، با توجه به ظرفیت ها و پتانسیل های محلی، همچنین اهداف گردشگران، می توان توریسم روستایی را به ۵ دسته کلی زیر تقسیم کرد:

۱- آگرو توریسم^۱

تفکر آگروتوریسم در اواخر قرن بیستم پدیدار شد. آگروتوریسم واژه ای است که از طریق آن دسته مزارع کشاورزی که با گردشگران داد و ستد می کردند معرفی گردید (۲۶). تعاریف زیادی از آگروتوریسم ارائه شده است. یکی از این تعاریف آن را نوعی گردشگری می داند که توریست ها در انجام کارهای کشاورزی سنتی مشارکت کرده و یا از آن دیدن می کنند بدون این که به اکوسیستم منطقه لطمه ای بزنند (۲۴). همچنین نوع دیگری از آگروتوریسم که در سطح محدودی رایج می باشد سیر و سیاحت گردشگران متخصص در مزارع کشاورزی تخصصی و موضوعی با هدف مشاهده فناوری های جدید و پیشرفته در زمینه تولیدات کشاورزی و مقایسه ساده بین مزارع مدرن و محلی است (۲۶).

واژه آگروتوریسم بین توریست ها و افراد محلی که با آنها دارای داد و ستد هستند به صورت های مختلفی تعبیر می شود. از نظر توریست ها، آگروتوریسم به معنای کلیه فعالیت های افرادی است که قصد یادگیری و یا اقامت در مزارع کشاورزی را دارند. دسترسی به خدمات رایگان، غذا، محل اقامت مناسب و ارزان قیمت همچنین تجربه مستقیم فعالیت های کشاورزی به ویژه در مناطقی که دارای جذابیت های خاص طبیعی می باشد همگی می توانند دستاوردهای خوشایندی برای گردشگران به همراه داشته باشند (۲۶).

آگروتوریسم چه در مناطق روستایی و چه در مناطق شهری بسیار مهم بوده و می تواند کارکردهایی چون درآمدزایی، اشتغال، بهره برداری از اقامت گاههای متروکه، فعال سازی مناطق روستایی، حفظ منابع طبیعی و نقش آموزشی خصوصاً برای جوامع شهری داشته باشد. همچنین در حیطه اجتماعی - فرهنگی سبب می شود تا مردم ضمن آشنایی با فرهنگ جوامع کوچک روستایی و سبک های زندگی سنتی احترام بیشتری برای آن ها قائل باشند. به لحاظ اقتصادی نیز آگروتوریسم سبب رونق بازارهای محلی و افزایش توان مالی روستاییان شده و از سوی دیگر منابع درآمد زای اضافی را برای حکومت های محلی و کشاورزان فراهم می کند.

۲- توریسم طبیعی^۲

این نوع توریسم بخشی از صنعت توریسم پایدار بوده و در مناطق مستعد و جذاب برای گردشگری، طیف وسیعی از فعالیت های توریسم روستایی را در بر می گیرد و از این طریق تعامل زیبایی بین گردشگران و محیط طبیعی پیرامون آن ها برقرار می سازد. برخی از این اقدامات عبارتند از: تماشای گونه های متنوع پرندگان توسط

^۱ Agro - Tourism

^۲ Natural - tourism

علاقه‌مندان حیات وحش، پیاده روی در جنگل‌های بکر و دست نخورده و غواصی در دریا برای جستجو در دنیای زیر آب (۲۱). توریسم طبیعی عمدتاً جنبه سرگرمی داشته و ارتباط تنگاتنگی با جاذبه‌های بوم‌شناسی دارد. به همین دلیل باید حداقل اثرات مخرب را بر اکوسیستم داشته باشد (۲۴). سیاستگذاران و برنامه‌ریزان با تشویق انجمن‌های حامی محیط زیست و مجامع توریستی برای همکاری با یکدیگر در جهت دسترسی به اهداف مشترکشان در کنار حفظ منافع اختصاصی هر کدام از این بخش‌ها، می‌توانند نقش مهمی در توسعه این صنعت ایفا نمایند (۲۱). رهنمودهای زیر می‌تواند الگوی مناسبی برای فعالیت‌های توریسم طبیعی باشد.

- موفقیت توریسم طبیعی در گرو حفاظت و نگهداری از منابع طبیعی می‌باشد. متأسفانه در حال حاضر بسیاری از گردشگاه‌های طبیعی در معرض خطر نابودی قرار گرفته‌اند که این امر لزوم توجه هر چه بیشتر در صیانت از این منابع را بدیهي می‌سازد.
- توسعه توریسم طبیعی در یک منطقه خاص باید همراه با تدابیری به منظور بهبود وضعیت اقتصادی آن محل باشد که این مسأله بخصوص در مورد ایجاد بازارهای محلی از اهمیت بالایی برخوردار است.
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای گردشگران در خصوص لزوم حفاظت از محیط زیست و اهمیت منابع طبیعی بسیار مثمر ثمر خواهد بود.
- توریسم طبیعی به عنوان وسیله‌ای برای دستیابی به توسعه روستایی نیازمند مشارکت مردم روستایی و انجمن‌های فعال محلی در مراحل مختلف برنامه‌ریزی و اجرا می‌باشد.
- باید شرایط مناسبی جهت تعامل و ارتباط تنگاتنگ بین دوستداران طبیعت و متولیان توریسم فراهم شود. چه بسا در بسیاری موارد، عدم همکاری و هماهنگی بین این افراد موجبات تخریب منابع طبیعی را فراهم می‌آورد (۲۱).

از جمله فعالیت‌هایی که انجمن‌های حامی محیط زیست می‌توانند به عهده بگیرند آموزش گردشگران، مدیران و دست‌اندرکاران تورهاست. امروزه به دلیل اهمیت توریسم طبیعی و نقشی که این صنعت می‌تواند در رشد و توسعه مناطق روستایی ایفا نماید، دولت‌ها را بر آن داشته‌اند به برگزاری دوره‌های رسمی در این زمینه اقدام نمایند. این برنامه‌ها با ارائه اطلاعات کاملی در خصوص محیط زیست، اقتصاد، سیاست، و عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر توسعه و مدیریت توریسم، افراد را قادر می‌سازند در پست‌هایی نظیر مدیریت حفاظت از محیط‌های گردشگری، خبرنگاری منابع طبیعی در آژانس‌های خبری، مدیریت پارک‌های طبیعی و طراحی برنامه‌های تفریحی مشغول انجام وظیفه نمایند (۲۰).

۳- توریسم فرهنگی^۱

^۱ Cultural – tourism

طی ادوار گذشته توجه به جاذبه های فرهنگی همیشه موضوع در خور توجهی برای مسافرت ها بوده است خصوصاً از قرن شانزده میلادی این مسافرت ها در قالب تورهای زمینی رنگ و بوی تازه ای یافت. از قرن بیستم برخی از گردشگران آشنایی با فرهنگ های کهن را به عنوان هدف اصلی مسافرت های خود برگزیدند و به این صورت شکل جدیدی از توریسم را به جهان گردشگری معرفی نمودند (۳۱).

تعاریف گوناگونی از توریسم فرهنگی ارائه شده است که وجه مشترک تمامی آن ها با اندکی اغماض، اشاره به فعالیت های گردشگرانی دارد که در پی کسب تجربه و آشنایی با هویت و جنبه های فرهنگی یک منطقه خاص می باشد. توریسم فرهنگی را هر نوع سفر هدایت شده به منظور کسب آگاهی و تجربه در زمینه های مختلف هنری، میراث فرهنگی و شخصیت های برجسته های منطقه خاص می دانند (۲۸).

از جمله اقداماتی که برای آشنایی هر چه بیشتر گردشگران با جنبه های فرهنگی یک منطقه در خور توجه اند می توان به مواردی نظیر شرکت در جشنواره های هنری، حضور در اعیاد و مراسم سنتی، مشاهده اماکن باستانی و شاهکارهای معماری و بازدید از موزه های مختلف فرهنگی اشاره کرد. گستره و عمق فعالیت های توریسم فرهنگی لزوم برخورداری این بخش را از برنامه ای دقیق و جامع اجتناب ناپذیر می سازد. در طراحی چنین برنامه ای ضمن تعیین اهداف کلی و آرمانی باید نقش هر یک از بخش های دولتی و خصوصی در بکارگیری بهینه از منابع کاملاً مشخص شده و تمهیدات لازم برای همکاری و تشریک مساعی این بخش ها به منظور جلوگیری از فعالیت های اتفاقی و موازی اندیشیده شود (۲۸).

در برنامه های توریسم فرهنگی توجه به برخی اصول می تواند تا حد زیادی موفقیت طرح ها را تحت پوشش قرار دهد. شش اصل مهم و اساسی در رابطه با توریسم فرهنگی به شرح زیرند (۲۲):

- ۱- گردشگران داخلی و خارجی بهترین ناقلین و حاملین فرهنگ می باشند. لذا با اعمال مدیریتی مناسب می توان فرصت هایی ایجاد نمود تا گردشگران تجاربی را در ارتباط با فرهنگ یک قوم و یک جامعه کسب نمایند.
- ۲- گردشگران با ساکنان محلی و افراد سنتی ارتباطی متقابل دارند، از سویی ممکن است ارزش های این دو قشر در برخی موارد با یکدیگر متضاد باشد که در این صورت اعمال مدیریت صحیح می تواند نقش مهمی در جلوگیری از بروز مشکل و تنش ایفا نماید.
- ۳- برنامه های توریسم فرهنگی باید حاوی تجارب ارزنده و نشاط آور بوده و رضایت خاطر گردشگران را موجب شود.
- ۴- میزبانان و بومیان ساکن منطقه باید در برنامه های توریسم و حفاظت از منابع محلی سهمیم بوده و در کلیه مراحل، مشارکت فعال داشته باشند.
- ۵- فعالیت های توریستی و حفاظت از منابع طبیعی علاوه بر کوشش برای جذب گردشگران به مناطق خاص باید درصدد ایجاد درآمد برای ساکنین محلی نیز باشد.
- ۶- کلیه برنامه های صنعت توریسم باید متضمن حمایت و صیانت از هویت فرهنگی و تاریخی جوامع باشد.

۴- توریسم دهکده^۱

در این نوع از توریسم، گردشگران در زندگی مردم روستایی سهیم می شوند به طوری که دهکده های روستایی منافع اقتصادی زیادی از فعالیت های این گردشگران به دست می آورند (۲۷). به عبارتی توریسم دهکده «توریسمی است که در آن گردشگران با خانوارهای ساکن در دهکده زندگی نموده و در فعالیتهای اجتماعی - اقتصادی روستا مشارکت می نمایند» (۲). با زندگی و اسکان گردشگران در محیط روستا منافع دو جانبه ای عاید روستاییان میزبان و گردشگران می گردد، از یک سو امکان کسب تجارب جدید و زندگی آرام در دامن طبیعت و در میان مردمی با انگاره ها و ارزش های سنتی برای گردشگران فراهم می شود و از سوی دیگر مردم محلی ضمن کسب درآمد و بهبود وضع زندگی خود مطالب جدیدی از گردشگران فرا می گیرند. البته این تعامل و ارتباط دو طرفه در پاره ای موارد می تواند اثرات سوء و مخربی بر جوامع روستایی داشته باشد.

۵- اکوتوریسم (بوم گردی)

اکوتوریسم یا بوم گردی زیر مجموعه ای از صنعت عظیم گردشگری است که با وجود منابع اکولوژیکی، عرصه های طبیعی و چشم اندازهای زیبا امکان پذیر می باشد. این نوع گردشگری در محیط طبیعی حساس و آسیب پذیر روی می دهد (۱۹). اکوتوریسم اثرات مخرب کمی بر طبیعت وارد ساخته و بصورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق ایجاد ممر درآمد برای اهالی محلی باعث حفظ میراث طبیعی و حیات وحش آن منطقه می گردد. این نوع گردشگری به معنی سفر و لذت بردن از جلوه ها و مناطق شگفت انگیز زندگی طبیعی و آشنایی با فرهنگ محلی بدون آسیب رساندن به آن ها است (۲).

جامعه بین المللی اکوتوریسم، بوم گردی را این گونه تعریف می کند «سفری مسئولانه به عرصه های طبیعی، که ضمن حفاظت از محیط زیست، رفاه مردم محلی را نیز تقویت می نماید» (۲۳). کاملترین تعریف اکوتوریسم به نقل از سازمان ایران گردی عبارت است از «هر نوع توریسمی که به طبیعت مرتبط باشد به طوری که انگیزه اصلی در این نوع توریسم، بهره جستن از جذابیت های طبیعی یک منطقه، شامل ویژگی های فیزیکی و فرهنگ بومی است و توریست پس از مشاهده جذابیت ها بدون اینکه خللی در آن وارد سازد یا آن را تخریب کند، محل را ترک کند» (۲).

سؤالی که در این قسمت به ذهن خطور می کند، تفاوت «اکوتوریسم» و «توریسم طبیعی» است. در واقع بوم گردی سفری مسئولانه به نواحی و عرصه های منابع طبیعی با رویکرد حفاظت از محیط زیست و حمایت از رفاه مردم محلی است. این صنعت می تواند در تعاملی تنگاتنگ با جوامع محلی به پایداری منابع طبیعی و ایجاد معیشت پایدار کمک کند. بوم گردی به عنوان یکی از ابزارهای مناسب در فرآیند توسعه پایدار قادر است رشد اقتصادی را به روند حفاظت از منابع طبیعی پیوند دهد (۶). ولی توریسم طبیعی بیشتر جنبه سرگرمی داشته و هدف تنها سیاحت در عرصه های طبیعی و تماشای جلوه های بی نظیر طبیعت بوده و حفاظت از این منابع و چشم اندازها

¹ Village – based tourism

جزء رویکرد اصلی این نوع گردشگری محسوب نمی شود و تنها تلاش می گردد تا این گردشگران اثرات مخرب کمی بر اکوسیستم داشته باشند.

عوامل متعددی در تشخیص مناطق مستعد سرمایه گذاری برای جلب اکوتوریست مهم تلقی می شود، که برخی از آنها عبارتند از:

- برخورداری از چشم اندازهای زیبا نظیر کوهستان، سواحل دریا، جزایر، رودها، مرداب ها و جنگل های انبوه.
  - برخورداری از حیات وحش منحصر به فرد.
  - زیر ساخت های مناسب ورزشی برای شکار، ماهیگیری، اسکی و هاکی .
  - سهولت دسترسی و راه های ارتباطی مناسب .
  - توانایی های مالی، مدیریتی و تبلیغاتی.
- در مناطقی که توریسم از رونق خوبی برخوردار است، امکانات زیر برای توسعه هر چه بیشتر اکوتوریسم و کمک به گردشگران ضروری است:
- ارائه نقشه های مناطق جذاب و پریننده در سایت های گردشگری، تا گردشگران با مراجعه به پایگاه های اینترنتی اطلاعات مورد نیاز خود را کسب کنند.
  - وجود تجهیزات و امکانات خارج از منزل بخصوص در مناطق توریستی پرتردد.
  - ارائه تسهیلات مناسب و بهبود امکانات توسط دولت و موسسات وابسته.
  - برگزاری جشنواره ها و نمایشگاه ها در مناطق توریست پذیر
  - وجود تورهای آموزش دیده برای راهنمایی گردشگران در زمینه منابع طبیعی، فرهنگ و آداب و رسوم مردم محلی (۱۹).

ابعاد اکوتوریسم

- بعد محیطی:

در بعد محیطی بیشتر به تأثیرات منفی اکوتوریسم بر منابع طبیعی پرداخته می شود، در حالی که تأثیرات مثبت اکوتوریسم نیز نباید از نظر دور نگه داشته شود. برای مثال برخی از تورهای گردشگری در امر رسیدگی به جاده ها و احیاء مسیرهای تخریب شده نقش دارند. ضمناً اکوتوریسم بصورت غیرمستقیم سبب افزایش حمایت های سیاسی و اقتصادی برای حفاظت و احیاء منابع طبیعی می گردد(۱۸).

- بعد تجربی:

بیشترین توجه در اکوتوریسم و توریسم پایدار بر مسئله پایداری متمرکز است که در این میان میزان تجربه گردشگران از اهمیت زیادی برخوردار می باشد. بی تجربگی و عدم آگاهی بازدید کنندگان از عرصه های منابع طبیعی می تواند خسارات جبران ناپذیری را به همراه داشته باشد. وجود قوانین روشن و نظارت دقیق از سوی دستگاه های اجرایی مسئول می تواند نقش مهمی در جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی ایفا نماید(۱۸).

- بعد اجتماعی - فرهنگی:

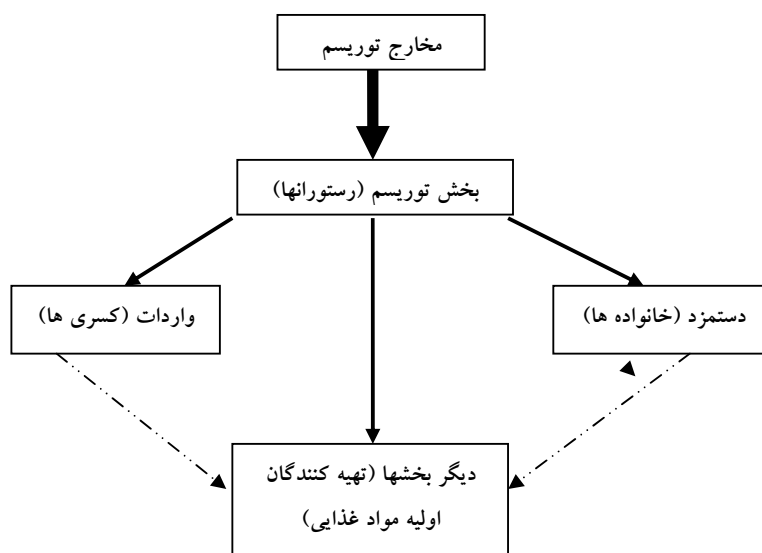
از آن جا که محیط اجتماعی - فرهنگی نیز مانند محیط طبیعی می تواند برای گردشگران دارای جذابیت هایی باشد، در صورت عدم توجه به تأثیرات و ارتباط توریست ها با ساکنین محلی، ممکن است مسئله پایداری فرهنگی جوامع توریست پذیر به خطر بیفتد. ولی چنانچه تبادل و تعامل فرهنگی بین جوامع محلی و گردشگران به گونه ای صحیح و با نظارت دقیق صورت گیرد تا از بروز هر گونه مشکل جلوگیری شود در پرتو آن می توان به اهداف زیر دست یافت:

- تکامل دانش و تعالی شخصیت جوامع روستایی.
- رشد اندیشه های سازنده در خود یاری و همیاری اعضای جوامع روستایی.
- افزایش روزافزون انگیزه روستاییان برای مشارکت در اداره امور جامعه خود.
- آشنایی روستاییان با ارزش های فضای اطراف خود و افزایش بار احساسی مکان، تعلق شدید به زادگاه خود و جلوگیری از مهاجرت (۱۳).

- بعد اقتصادی:

بهره برداران گوناگونی در صنعت اکوتوریسم شرکت دارند، این متصدیان در زمینه های مختلف از مدیریت منابع طبیعی گرفته تا فراهم نمودن امکانات محلی برای توریست ها مشغول فعالیت هستند. به طور کلی اثرات اقتصادی اکو توریسم در سه طبقه گروه بندی می گردد که در شکل زیر به صورت مختصر نشان داده شده است.

اثرات اقتصادی اکوتوریسم

با توجه به تمامی ابعاد توریسم، این نکته نمایان می شود که صنعت اکوتوریسم به عنوان راهبردی نو ظهور و جذاب از طریق درگیر نمودن سایر بخشها در گردشگری و توسعه پایدار روستایی از یک سو و نیز کمک به رشد آنها از سوی دیگر و با برقراری تعادلی معقول و منطقی در روابط گردشگران با جوامع محلی می تواند به خوبی در کنار سایر بخشهای اقتصادی در محیط روستایی فعالیت نماید و با ایجاد تنوع شغلی بیشتر در محیط های روستایی، تحرک بخشی به اقتصاد خموده روستایی و گسترش راههای ارتباطی، موجبات رشد نواحی روستایی را فراهم نماید. برخی دستاوردهای مثبت اکوتوریسم (۱۶ و ۲۹) عبارتند از:

- حمایت از مشاغل موجود در نواحی روستایی و ایجاد مشاغل جدید و متنوع در سطح این جوامع محلی.
- تشویق فعالیتهای گروهی و دسته جمعی بین ساکنین محلی.
- تثبیت جمعیت در نواحی روستایی در نتیجه ایجاد اشتغال و در آمد زایی.
- گسترش تأسیسات زیر بنایی نظیر راههای ارتباط و تسهیلات رفاهی مانند درمانگاه , فروشگاهها و ... در مناطق محروم روستایی.
- محافظت از منابع طبیعی ، چشم اندازها و حیات وحش
- کمک به حفظ و گسترش صنایع دستی و هنرهای محلی(از طریق خرید محصولات توسط بازدیدکنندگان).
- احیاء حس افتخار محلی و هویت قومی بین ساکنین نواحی روستایی.
- گسترش امنیت در مناطق روستایی.
- امکان جذب دوباره جمعیت مهاجرت کرده به شهرهای صنعتی.
- کمک به افزایش سرمایه گذاری خصوصی و دولتی در مناطق روستایی و در زیر ساختارهای تولیدی که در مجموع وسیله ای برای رشد اقتصاد ملی محسوب می شود.

معرفی جاذبه های اکوتوریسم روستایی استان خوزستان

طبق آنچه به عنوان جاذبه های اکوتوریستی برشمرده شد ایران نیز با وجود آن که بر کمر بند خشک جهان قرار دارد لیکن با اکوسیستمی منحصر به فرد، گونه های متنوع جانوری و گیاهی در خور توجه در اقالیم گوناگون می تواند

جایگاه مناسبی برای جذب توریست باشد چنان چه در سال ۲۰۰۰ میلادی، یونسکو، ایران را در مقام هفتم ذخیره های زیستی کره زمین شناسایی کرد (۱۷). یکی از این مناطق جذاب برای توریست ها با تنوع آب و هوایی و فرهنگ و سنن کهن، استان خوزستان با مساحتی حدود ۶۳۲۱۲ کیلومتر مربع می باشد. این استان مهد تمدن عیلام، یکی از تمدن های کهن بشری با ۶۰۰۰ سال قدمت است. استان خوزستان بدلیل برخورداری از منابع آب فراوان، خاک مناسب، وجود شبکه ارتباطی هوایی، زمینی و دریایی و دسترسی به آب های آزاد از اهمیت جهان گردی و سرمایه گذاری بالایی برخوردار است.

مهم ترین جاذبه های طبیعی و تاریخی روستایی استان خوزستان عبارتند از:

- رود کارون بعنوان پرآب ترین رودخانه خاورمیانه در اهواز.
- ساحل اروند رود در خرمشهر.
- سواحل اروند رود در آبادان
- آبشارها، آسیاب های قدیمی، چشمه آب معدنی گراب و بند میزان در شوشتر.
- دریاچه سد کارون، چشمه و حوض گلگیر در مسجد سلیمان .
- سواحل رودخانه زهره و رودخانه جراحی (مارون) در بهبهان.
- دریاچه سد دز و هور مزرعه در دزفول.
- هورالعظیم در سوسنگرد.
- چشمه آب معدنی دهلران، چشمه عین خوش و منطقه حفاظت شده کرخه در اندیمشک.
- تالاب شادگان در شادگان.

برخی از این جاذبه های طبیعی و روستایی در اینجا معرفی می شوند.

الف) تالاب شادگان

با نگاهی در لیست جاذبه های توریستی استان خوزستان می توان دریافت که هر یک از مناطق اکولوژیکی و عرصه های طبیعی از ویژگی های خاصی برخوردارند که در نوع خود بی نظیر بوده و توانایی جذب گردشگران داخلی و خارجی بی شماری را دارد. در این میان تالاب شادگان به عنوان منطقه ای اکوتوریستی همواره سفره خانه مهمان نوازی برای گردشگران بوده است. این تالاب با قابلیت زادآوری، نقش مهمی در بقای گونه های بی شماری از گیاهان و جانوران وابسته به خود ایفا کرده و ذخیره گاه مهمی برای انبوه پرندگان، خزندگان، دوزیستان، ماهیان و بی مهرگان بوده اند. تالاب شادگان شامل تالاب شادگان، خور موسی و تالاب خورالامیه است که در مجموع ۴۰۰ هزار هکتار مساحت دارد. این تالاب در سال ۱۳۴۹ به شماره ثبت 21R006 در فهرست تالاب های بین المللی کنوانسیون رامسر به ثبت رسید. تالاب شادگان در مختصات ۴۸ درجه و ۴۵ دقیقه شرقی و ۳۰ درجه و ۳۰ دقیقه شمالی قرار دارد و از شمال به شادگان و خور "دورق"، از جنوب به رودخانه بهمن شیر، از باختر به جاده دارخوین و آبادان و از خاور به آب های خور موسی محدود می شود. از مجموع ۴۰۰ هزار هکتار مساحت این تالاب، ۲۹۶ هزار هکتار آن منطقه حفاظت شده می باشد.

منطقه تالاب شادگان به عنوان قطب گردشگری استان خوزستان به شمار می آید که ۳۷ درصد از مساحت تالاب های ایران را تشکیل می دهد و در دنیا به عنوان دوازدهمین تالاب بزرگ جهان شناخته شده است، که ۳ هزار صیاد ماهی و ۱۵۰۰ شکارچی پرنده از طریق این تالاب امرارمعاش می کنند. تالاب شادگان شامل نمونه ای طبیعی از انواع تالاب های شاخص و کمیاب و منحصر به فرد می باشد که محیطی مناسب برای پشتیبانی از گونه های آسیب پذیر و در خطر انقراض را دارد. همچنین این تالاب پیوسته حداقل ۲۰ هزار پرنده آبی را پشتیبانی کرده و مکانی برای زیست آنان فراهم نموده است. به علاوه این تالاب جزء تالاب های ساحلی دریایی است که دارای پهنه های گلی، ماسه ای، مرداب ها، نهرها و حوزه های دائمی است. در این تالاب ۱۵۲ پرنده از ۳۸ خانواده شناسایی شده است که به همراه مهاجران آبی مانند پلیکان پا خاکستری، عقاب دریایی دم سفید، اردک مرمری و اردک طلایی، بهشت زیبایی را در این گستره از ایران به وجود آورده اند. تالاب شادگان در مسیر یکی از بزرگ ترین و مهم ترین مسیرهای کوچ پرندگان مهاجر قرار گرفته است. بسیاری از پرندگان مهاجر شمالی در کوچ سالانه خود از این تالاب بعنوان مقصد نهایی استفاده کرده و به زادآوری می پردازند(۹). سطح تالاب با گیاهان آبدوستی چون لویی، چولان و گیاهان غوطه ور پوشیده شده و محل مناسبی برای پذیرش پرندگان آبی گشته است. در این تالاب انواع ماهیان آب شیرین و شور مانند بنی، شیرید، حمری، شانک، ماهی های پرورشی و پرندگانی چون فلامینگو، حواصیل، لک لک، غاز وحشی زندگی می کنند. تنها زیستگاه و محل زاد و ولد اردک کرکری در جهان، این تالاب است و پرندگانی چون «گیلان شاه خالدار» و «اکراس آفریقایی» نیز از نمونه های بسیار کمیابی هستند که در این منطقه یافت می شوند. این تالاب زیستگاه یک سوم از گونه های جانوری و گیاهی نادر سراسر دنیاست که امروزه به دلیل آلودگی های زیست محیطی در معرض خطر نابودی است. این تالاب علاوه بر ارزش های زیستی (گیاهی و جانوری) بسیاری که دارد، عملکردهای مهم دیگری نظیر کنترل سیلاب های بالا دست تالاب و کاهش اثرات تخریبی سیل و جلوگیری از فرسایش سواحل خور موسی تا آبادان را نیز دارد(۱۴).

ب) منطقه حفاظت شده کرخه

منطقه حفاظت شده کرخه در جنوب شهرستان "اندیمشک" یکی دیگر از قطب های گردشگری ایران است. این منطقه از نظر زیست محیطی دارای ارزش فراوانی بوده و به عنوان یکی از چهار منطقه طبیعی کشور شناخته شده است. کرخه که از دو قسمت اصلی رودخانه کرخه و جنگل های دوطرف رودخانه تشکیل شده است، از محلی به نام روستای سرخه در جنوب جاده اندیمشک - دهلران در امتداد رود کرخه تا روستای حلاف ۲ در شمال حمیدیه اهواز ادامه می یابد. بیشه های انبوه و بکر کرخه زیستگاه طبیعی منحصر به فرد گونه گوزن زرد "ایرانی" است. منطقه کرخه با ۱۳ هزار و ۲۷ هکتار مساحت شامل دو بخش منطقه حفاظت شده با ۹ هزار و ۴۲۷ هکتار و پناهگاه حیات وحش با سه هزار و ۶۰۰ هکتار به لحاظ برخورداری از آب فراوان و زمین های حاصلخیز حاشیه آن و شرایط اقلیمی گرمسیری و سایر استعدادهای طبیعی، همواره گردشگران و دوستداران طبیعت را پذیرا بوده است. پوشش گیاهی منطقه کرخه شامل جنگل های گرمسیری و نیمه گرمسیری است که به دلیل تراکم و ترکیب خاص خود موقعیت بسیار ارزشمندی را برای این منطقه به وجود آورده است، به طوری که این منطقه زیستگاه

گونه های نادر و کمیابی از جمله گوزن زرد می باشد. حیات وحش جانوری به تبعیت از شرایط زیستگاهی مناسب از جمله وفور آب، مواد غذایی فراوان و درختان متراکم و امنیت قابل توجه دارای تنوع زیستی فراوانی است. همچنین علاوه بر پرندگان بومی، همه ساله این منطقه پذیرای هزاران پرنده مهاجری است که در فصول مختلف از شمال اروپا و آفریقا و آسیا به این منطقه کوچ می کنند. از پستانداران منطقه می توان علاوه بر گوزن زرد، گربه وحشی، سمورآبی، روباه، گرگ، شغال، کفتار، خارپشت، موش خرما، گراز، خرگوش و گورکن عسل خوار را نام برد. نیمی از کل پرندگان موجود در ایران به صورت بومی و مهاجر زمستانه و تابستانه در این منطقه وجود دارند. لیگوی تالابی از گونه های منحصر به فرد منطقه کرخه است و دراج و قمری نیز به وفور یافت می شود. انواع مرغابی ها، غازها، درناها، پرندگان شکاری، حواییل ها، لک لک ها در لابه لای بوته ها و درختان جنگل و برکه ها و آب های آن به آشیانه سازی و زاد آوری و یا زمستان گذرانی می پردازند. از ماهیان موجود در رود کرخه که به لحاظ اهمیت شیلاتی آن ها بسیار مورد توجه اهالی است می توان از ماهی شیربت، بنی، گتان، برزم، شلج، لوتک و گل خور و کپور نام برد. منطقه حفاظت شده کرخه با برخورداری از استعداد های متفاوت تحقیقاتی - آموزشی، گردشگری، در صورت تامین امکانات و رفع کمبودهای موجود در این زمینه ها علاوه بر این که بخشی از نیازهای اجتماعی و اقتصادی منطقه را تامین خواهد کرد، می تواند به عنوان یکی از قطب های مهم توریستی و جهانگردی مطرح شود (۵).

پ) رودخانه کارون

از دیگر جاذبه های توریستی استان خوزستان رودخانه کارون است. این رودخانه به طول ۸۵۰ کیلومتر بزرگ ترین رود ایران است که از میان کوه های بختیاری سرچشمه گرفته و ضمن احیای زاینده رود اصفهان با پیچ و تاب های بسیار، دو استان چهارمحال و بختیاری و خوزستان را درنوردیده و سرانجام به خلیج فارس می ریزد. در آغاز دشت خوزستان به شهر شوشتر رسیده و در ابتدای شهر دو شاخه گردیده شاخه ی کوچکتری که «رود گرگر» یا «دودانگه» نامیده می شود از کنار شرقی شهر شوشتر رو به جنوب روان می شود و آبشارهای زیبایی را تشکیل می دهد که بسیاری از تأسیسات آبرسانی قدیم همچون آسیاب ها، کانال های پل، سدبندها، بندها بر روی آن ساخته شده است که این تأسیسات باستانی در نوع خود بی نظیرند. شاخه بزرگتری که «رود شطیط» یا «چهار دانگه» نامیده می شود به سوی غرب پیچیده و از شمال شهر روان می گردد. این دو شاخه در بند قیر بار دیگر به هم پیوسته یک رود می گردد، زمین هائی که از شوشتر تا بند قیر میان دو شاخه رود واقع شده اند، «میان آب» (میاناب) یا به زبان مردم محلی «مینو» نامیده می شوند.

در محل دو شاخه شدن کارون بر دهنه شطیط، پلی با چهل و چهار چشمه بزرگ و چهل و سه چشمه کوچک وجود داشته است که اکنون بسیاری از چشمه های آن بر افتاده و در معرض نابودی است ولی خود از بزرگ ترین بناهاست که به پل شادروان معروف است و آن را یکی از شگفتی های جهان به شمار آورده اند. کارون تنها رودی است که قابلیت کشتیرانی داشته و چنان چه لایروبی گردد تا نزدیکی شهر شوشتر امکان تردد کشتی وجود دارد که

با تحقق این امر علاوه بر فعال سازی اقتصاد منطقه از طریق انجام معاملات تجاری گردشگری منطقه نیز از رونق خوبی برخوردار خواهد شد (۸).

تخریب اکوتوریسم روستایی در استان خوزستان

چنانچه در راه توسعه اکوتوریسم با بسیج امکانات و بکارگیری حداکثر قوا، بتوان تمامی محدودیت ها و مشکلات را از پیش رو برداشت، مسئله جدیدی رخ می نماید که بایستی مبنا و اساس کلیه فعالیت ها قرار گیرد و آن پایداری در صنعت اکوتوریسم است که در نهایت به توسعه پایدار ختم می شود. در مسیر دستیابی توسعه پایدار، صنعت اکوتوریسم می تواند به مثابه ابزار قدرتمندی برای حیات بخشیدن دوباره به مناطق روستایی عقب مانده باشد و سبب شکوفایی اقتصادی این نواحی گردد. اما نکته قابل توجه در این میان مسئله پایداری برای ایجاد این صنعت در مناطق روستایی می باشد. توریسم روستایی پایدار، صنعتی است که از ظرفیت های بالقوه و ذاتی منابع طبیعی استفاده کرده و به آداب و سنن و روش های زندگی انسان ها ارج نهاده و می پذیرد که مردم روستایی بایستی به طور مساوی در سود این صنعت شریک بوده و تنها با میل و رضایت آن ها و اجتماعات روستایی، گردشگران به این مناطق راهنمایی شوند (۲۵).

صنعت گردشگری روستایی و اکوتوریسم بایستی با قدرت هر چه تمام تر از منابع طبیعی به عنوان سرمایه های ملی که به همه اقشار جامعه تعلق دارد حفاظت و حراست نماید.

با نگاهی به جاذبه های استان خوزستان می توان دریافت که با بذل توجه به اکوسیستم های طبیعی و چشم اندازهای منحصر به فرد و درک ظرفیت های بالفعل و بالقوه این استان در جذب گردشگر، رشد و توسعه این صنعت دور از انتظار نبوده و شاید از بسیاری پروژه های عمرانی و سرمایه گذاری های دیگر درآمدزا تر باشد. اما مسئله مهم تر توجه به امر حفاظت از عرصه های طبیعی و جلوگیری از تخریب آنها توسط افراد غیرمسئول می باشد. بی شک رشد آگاهی های عمومی در زمینه حفاظت از منابع طبیعی در این راستا می تواند تأثیر بسزایی داشته باشد. بی توجهی به موضوع پایداری منابع و بقاء اکوسیستم نه تنها آینده صنعت توریسم بلکه از آن مهم تر حیات زمین را به خطر می اندازد.

هم اکنون روز به روز بر آلودگی محیط زیست و تخریب منابع طبیعی و چشم اندازهای زیبا در خوزستان افزوده می شود. جای بسی نگرانی است زمانی که شنیده می شود شکستگی و نشن لوله های نفتی سبب آلودگی تالاب شادگان و یا آتش سوزی در منطقه گشته است. تأسف برانگیزتر از این مسائل، تخلیه ۳۵ هزار متر مکعب زباله های سمی حاوی گوگرد، ترکیبات گوگردی و فلزات سنگین نظیر وانادیوم در محلی موسوم به «گود زباله» در بخش غربی تالاب شادگان می باشد که چنانچه تمهیداتی برای انهدام این مواد سرطان زا و پاکسازی محیط به هر شکلی اندیشیده نشود با فاجعه زیست محیطی مواجه خواهیم بود (۱۲). طبق اظهارات کارشناسان مرکز تحقیقات محیط زیست استان خوزستان، ورود زه آب های توسعه نیشکر و تخلیه زباله های شهر شادگان در تالاب، تخلیه ضایعات صنایع فولاد اهواز به نهر مالح و پیوستن این نهر به تالاب شادگان، مخزن یابی شرکت نفت به منظور کشف سفره های نفتی و دخل و تصرف افراد محلی در حریم تالاب شادگان سبب گشته تا این اکوسیستم

منحصربه فرد دستخوش تغییرات نامطلوبی گردیده و گونه های زیستی ساکن در منطقه با خطر انقراض مواجه شوند (۱۵).

به اعتقاد این کارشناسان رودخانه کارون نیز که باید آب شرب شهری و روستایی را تأمین کند امروزه به محل دفن فاضلاب های شهری، روستایی، صنعتی و حتی عفونی تبدیل شده است. طبق بررسی های اخیر کارشناسان سازمان محیط زیست، رودخانه کارون به مواد صنعتی و شیمیایی روستایی و کشاورزی همچنین پساب های بیمارستانی و عفونی آلوده شده است. برای ساکنین خوزستان این سخن کشف حقیقتی شگرف نیست بلکه تکرار تلخ سخنی رنج آور است که در رأس همه رودخانه های حاوی آب آلوده کشور، کارونی قرار دارد که روزگاری عروس خوزستان بود. امروز وضعیت این رودخانه بحرانی است. تأمین آب شرب مردم به خطر افتاده است و سازمان حفاظت محیط زیست فقط به ارائه هشدار به آلوده کنندگان طبیعت بسنده می کند بی توجه به این که رودخانه هایی که روزی موج و پاک از هر آلودگی بودند امروز طعمه زباله و پساب شده اند و اگر فکری برای آن ها اندیشیده نشود نمی توان آینده و معضلات پیش رو را پیش بینی کرد.

کارشناسان آلودگی سازمان حفاظت محیط زیست، میزان سنجش آلودگی آب رودخانه ها را درصد شوری آب آن ها عنوان می کنند. آنها معتقد هستند که در حال حاضر آب رودخانه کارون به درصد بسیار بالای شوری رسیده که این مسأله نشانگر افزایش میزان آلودگی آب این رودخانه است به طوری که مشکل عمده کارون را آلودگی صنعتی، کشاورزی و خانگی موجود در "استان" عنوان کرده و معتقدند بی توجهی مسئولان نسبت به بهبود روند فعلی طی سال های اخیر از جمله مواردی است که کارون را در جمع رودخانه های بحرانی و آلوده جای داده است (۳). با مصاحبه از کارشناسان مرکز تحقیقات محیط زیست استان خوزستان روشن گردید که آلودگی صنعتی ناشی از وجود صنعت نفت و گاز همچنین وفور چاه های نفتی در "استان" و آلودگی کشاورزی در اثر پدیده فراوانی زمین های کشاورزی نیشکر که فاقد خروجی های معین فاضلاب و پساب های کشاورزی هستند خطر جدیدی برای کارون محسوب می شود.

بررسی عناصر آلاینده در رسوبات رودخانه کارون نشان دهنده افزایش روزافزون انواع آلاینده های فیزیکی، شیمیایی و بیولوژی آب این رودخانه بر اثر تخلیه مستقیم و بدون پالایش انواع پساب و فاضلاب های صنعتی، شهری و خانگی می باشد به طوری که گازهای سمی و خطرناک حاصله و تولیدی ناشی از فعالیت های انواع مراکز و کارخانجات صنعتی منطقه نظیر صنایع فولاد و لوله سازی و نورد اهواز، شرکت کربن ایران و چاه های نفت منطقه تاثیر بسزایی در آلودگی منابع آب های سطحی و زیرزمینی دارند (۷). نتایج این پژوهش نشان می دهد که در مقایسه با غلظت عناصر میکرو در آب آشامیدنی، رسوبات و آب شرب دام ها، میزان آهن، مس، کبالت، کادمیم و سرب بیش از حد مجاز است. به طوری که این نتایج نشان می دهند که پتانسیل آلودگی رسوبات رودخانه کارون بالا بوده و احتمال خطر مسمومیت های حاصل از غلظت بیش از حد عناصر آلاینده در آینده نزدیک بسیار محتمل است (۷).

کارشناسان اظهار داشتند که عدم وجود سیستم تصفیه و فقدان شبکه فاضلاب شهری از دیگر علل افزوده شدن میزان آلودگی رودخانه کارون می باشد (مصاحبه با کارشناسان مرکز تحقیقات محیط زیست استان خوزستان،

۱۳۸۵). آلودگی آب سطحی و زیر زمینی تنها به واحدهای آلاینده صنعتی و تولیدی منحصر نمی شود بلکه احاطه آب ها توسط مراکز درمانی و بیمارستانی آلاینده موجب افزایش شرایط نامساعد زیستی و آلودگی رودخانه ها می شود. فقدان سیستم تصفیه فاضلاب، اتاق نگهداری موقت زباله های عفونی و پسماندها و پساب های موجود از جمله نگرانی هایی است که وجود دارد. پساب ها و پسماندهای عفونی رودخانه را احاطه می کنند و به آلودگی آب های سطحی و زیر زمینی می افزایند.

کارشناسان مرکز تحقیقات محیط زیست استان خوزستان بیان نمودند که منطقه حفاظت شده کرخه نیز به دلیل احداث سد کرخه با مسائلی چون کم آب شدن رودخانه و خشکی منطقه دست به گریبان بوده و پوشش جنگلی این منطقه در حال از بین رفتن است. همچنین تعلیف بیش از حد احشام منطقه از عرصه های طبیعی و دخل و تصرف ساکنین محلی سبب گردیده تا این اکوسیستم نیز دستخوش تغییرات زیادی قرار گیرد (۱۵).
به طور کلی با توجه به اظهارات کارشناسان محیط زیست استان و همچنین تجربه و مشاهدات محققین، مسایل و مشکلات اکوتوریسم در خوزستان را که سبب ناپایداری این صنعت می شود را می توان بدین ترتیب دسته بندی نمود:

- **ضعف در مدیریت و برنامه ریزی:** قدرت سازمان های قانون گذار در منطقه که از طرف دولت اختیار قانون گذاری می یابند برای مدیریت و توسعه نواحی روستایی کافی نیست. بنابراین سایر سازمان های دولتی تمایلی به مشارکت در این زمینه ندارند. مگر اینکه دستوری مستقیم یا کمک های مالی از وزارتخانه های کشور به آنان داده شود. به علاوه این سازمانها غالباً با خط قرمزهایی مواجه هستند و تصمیمات آنها تحت تأثیر ملاحظات سیاسی قرار می گیرد. محدودیت عمده دیگر، تضاد بین سازمان های دولتی است که در نتیجه هر یک سعی می کنند مقام و قدرت خود را حفظ کنند.
- **مشکلات قانونی:** عدم وجود قوانین روشن یکی از محدودیت هایی است که بر سر راه صنعت اکوتوریسم استان وجود دارد.
- **کمبود پرسنل مورد نیاز:** گرچه رشته های آموزشی متعددی در دانشگاه ها سازماندهی شده است، اما تعداد پرسنل متخصص در زمینه طبیعت شناسی، فرهنگ - شناسی، تاریخ و باستان شناسی هنوز محدود است. به خصوص این که مقامات محلی کارمندانی که در مدیریت توریسم و توسعه آن تجربه داشته باشند در اختیار ندارند. مشکل کمبود نیروی انسانی متخصص به نحوی در ارتباط با مشکلات اقتصادی و سیاست های غیر واقع گرایانه در خصوص توسعه منابع انسانی می باشد.
- **کافی نبودن حمایت های مالی:** علی رغم این که توسعه توریسم روستایی نیازمند سرمایه گذاری کلان است تاکنون بودجه محدودی در این زمینه صرف گردیده است، چرا که تخصیص اعتبار معمولاً بر اساس تعداد جمعیت هر منطقه انجام می گیرد. در نتیجه توسعه ضروری در مواردی از قبیل مدیریت منابع انسانی، به کارگیری مقررات، استقرار ساختارهای فیزیکی و مدیریت کاربری اراضی به طور کار آمد اجرا نشده است.

• **مشارکت محلی:** عدم مشارکت مردم محلی در مراحل مختلف سیاستگذاری و اجرای فعالیت های توریسم یکی از محدودیت های اساسی بر سر راه توسعه توریسم روستایی است. اگر چه ناکافی بودن و نامناسب بودن زیرساخت ها یکی از موانع اصلی موجود بر سر راه توسعه توریسم استان به شمار می آید، اما بزرگترین دغدغه در عرصه توسعه ساختارهای فیزیکی، توجه به امر پایداری است لذا نوع و حجم زیر ساخت ها و استفاده ای که از آن ها به عمل می آید باید به دقت طراحی، برنامه ریزی و نظارت شود.

تجربه نشان داده است که مشارکت فعال مردم در برنامه ها و سیاست گذاری ها و سهم نمودن آنان در فعالیت های دولت سبب انجام بهتر امور خواهد شد. مفهوم واژه مشارکت حکایت از دخالت یا همکاری داوطلبانه مردم در تغییرات تعیین شده توسط خودشان می نماید تا در توسعه و تکامل خویش و محیط زیست خود سهم باشند (۱۱). در مورد توریسم روستایی و از جمله اکوتوریسم به عنوان بخشی از فعالیت های مربوط به توسعه پایدار نیز موضوع مشارکت دارای اهمیت فراوان است به نحوی که ضروریست تا در کلیه مراحل برنامه ریزی و اجرای امور مربوط به توریسم، فعالان این بخش اعم از بازدیدکنندگان، بخش های درگیر در امر توریسم نظیر شرکت های خصوصی و دولتی، اجتماعات محلی، بنگاه های اقتصادی، حکومت ها، سازمان های غیردولتی فعال در توسعه روستایی و حفاظت از محیط زیست سهم باشند.

آن چه ذکر گردید تنها پاره ای از مسائل و مشکلات اکوسیستم موجود در استان خوزستان می باشد و در صورتی که به حال آن چاره ای اندیشیده نشود با سرعتی باورنکردنی این منابع عظیم طبیعی نابود خواهند گردید. اما چنان چه از این امکانات بالقوه خدادادی استفاده بهینه نموده و با مدیریتی صحیح و کارآمد در امر توریسم برنامه ریزی شود و همچنین سازمان ها و بخش های درگیر در این صنعت از قدرت قانونی و اجرایی بالایی برخوردار باشند می توان امیدوار بود که تا حدی از روند تخریب محیط زیست و منابع طبیعی کاسته شود.

نتیجه گیری و پیشنهادات

اگر چه صنعت توریسم در چند دهه اخیر در سراسر جهان به طور گسترده ای مورد توجه قرار گرفته است، اما رشد آن، پدیده آنی و تصادفی نبوده و تحت تأثیر عواملی در بلند مدت اتفاق افتاده است. برخی از این عوامل کلیدی که نقش مهمی در رشد و توسعه توریسم روستایی در سال های اخیر داشته اند عبارتند از ارتقاء سطح آموزش های رسمی و رشد آگاهی های عمومی از طریق رسانه های جمعی، افزایش اوقات فراغت در نتیجه تخصصی شدن مشاغل و برخورداری از رفاه شهری، گسترش و بهبود سیستم حمل و نقل و ارتباطات، گسترش آژانس های مسافرتی در اغلب کشورها برای فراهم کردن تسهیلات مناسب در زمینه امور مربوط به توریسم و بهبود کمی و کیفی انواع تجهیزات و پوشاک متناسب با انواع شرایط آب و هوایی. این امکانات به خصوص سبب گردیده تا شرایط برای گردشگران دوستدار طبیعت و مشتاقان حیات وحش فراهم گردد. بر همین اساس کشورهای مختلف سعی خود را بر آن داشته اند تا با برنامه ریزی حساب شده ای که با مطالعه سوابق و فعالیت های گذشته در زمینه اکوتوریسم آغاز شده و با بررسی و تجزیه و تحلیل فرآیند های موجود، طراحی برنامه های عملیاتی در

زمینه جذب اکوتوریست، تدوین سیاست های مناسب در صنعت مذکور و در نهایت پیش بینی دستاوردهای مورد انتظار تلاش فراوانی در زمینه رشد و توسعه صنعت اکوتوریسم داشته باشند.

ایران با دارا بودن ذخایر غنی زیستی و چشم اندازهای منحصر به فرد مجموعه ای از جاذبه های اکوتوریستی را در خود جای داده است که با سیاست گذاری های مناسب می تواند پذیرای جمعیت کثیری از گردشگران داخلی و خارجی باشد و در کنار درآمدزایی برای کلیه دست اندرکاران بخش گردشگری و در نهایت توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و فرهنگی جوامع روستایی را نیز تسریع نماید. مدیریت اکوتوریسم در ایران با توجه به روند رو به رشد جمعیت و کاهش منابع نه تنها یک نیاز که یک الزام برای رشد و توسعه جامعه است.

با توجه به آن چه تاکنون از صنعت توریسم روستایی و اکوتوریسم در شکل ایده آل آن گفته شد می توان به مشکلات آن در ایران و استان خوزستان پی برد. مسایلی نظیر عدم برنامه ریزی صحیح و منطبق با واقعیت، عدم دخالت مردم محلی در امر نیازسنجی و برنامه ریزی، عدم تبلیغات در زمینه جذب توریست و معرفی جاذبه های اکوتوریستی و عدم آموزش افراد محلی برای فعالیت بیش از پیش در عرصه اکوتوریسم سبب گردیده تا علی رغم تأثیر بسزای اکوتوریسم به عنوان ابزاری مؤثر در توسعه توریسم پایدار تنها به عنوان کردن آن در قالب مقالات اکتفا گردد. در حالی که هم اکنون در سطح بین المللی اکوتوریسم به عنوان ره یافتی جدید برای توسعه منطقه ای با تأکید بر ساکنین محلی مورد نیاز تشخیص داده شده است، این پدیده در کشور ما با مسائل عدیده ای روبرو است.

با وجود همه نارسایی ها و مسایل موجود بر سر راه اکوتوریسم در ایران و منطقه خوزستان ضروری است از طریق شناسایی جاذبه های گردشگری و معرفی توانایی های بالفعل و بالقوه طبیعی در سطح ملی و بین المللی، تدوین برنامه های جامع و واقع بینانه، ارائه راهکارها و تبیین سیاستگذاری های مفید در امر توریسم، بررسی امکانات و محدودیت ها، تشویق و ترغیب نهادهای مردمی و جلب مشارکت سازمان های غیر دولتی از طریق رسانه های جمعی، فرهنگ سازی در مدارس، آموزش گروه های علاقمند و دست اندرکاران امر گردشگری، ایجاد و گسترش راه های ارتباطی، برقراری امنیت ملی و منطقه ای، ایجاد انگیزه در فعالان صنعت گردشگری و مردم محلی و زمینه سازی برای جذب سرمایه گذاری های بخش خصوصی با حداکثر توان به توسعه این صنعت پردرآمد در منطقه پرداخت.

مشارکت عمومی و کنترل محلی به همراه هم می تواند بسیاری از مشکلات اکوتوریسم را مرتفع سازد، اما در عمل مردم محلی به ندرت در تصمیم گیری ها، برنامه ریزی و اجرای سیاست های مربوط به توریسم مشارکت دارند. بسیاری از مردم جوامع روستایی حتی کوچکترین اطلاعی از مفاهیم اولیه توریسم نداشته و توسط سرمایه گذاران سود جوی غیر بومی فریب داده می شوند و بدین ترتیب انگیزه و علاقه ساکنین محلی برای مشارکت در ارائه خدمات توریسم کاهش یافته و نگاه نفرت آمیز آنان به توریست ها به عنوان بیگانگان مزاحم تقویت می گردد. حال آن که در صورت برخورداری ساکنین محلی از مواهب و مزایای حاصل از صنعت گردشگری، نسبت به این موضوع ترغیب شده و در جهت توسعه آن خواهند کوشید. در شکل ایده آل، سرمایه مورد نیاز در توسعه روستایی باید هم از طریق مردم محلی و هم از سوی سرمایه گذاران غیر بومی تأمین شود تا بدین ترتیب هم مشارکت

محلی و پایداری طرح‌ها تضمین گردد و هم منابع مالی مورد نیاز جهت احداث زیرساخت‌های مناسب فراهم شود.

در بحث پیرامون مشارکت، مسئله آموزش اهمیت ویژه‌ای دارد. علی‌رغم رشد سریع توریسم روستایی در دهه‌های اخیر، آموزش در این زمینه کمتر مورد توجه واقع شده و این موضوع می‌تواند مانع بزرگی بر سر راه توسعه توریسم روستایی باشد. چشم‌اندازهای طبیعی، حفظ میراث‌های فرهنگی، تاسیسات فیزیکی همه و همه به عنوان نیازهای توسعه توریسم روستایی بیان می‌شوند، اما در این میان آموزش، نیاز جدیدی است که همه جنبه‌های توسعه توریسم روستایی را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد. برنامه ریزی، مدیریت، بازاریابی، حفظ منابع، هتلداری و به خصوص جلب مشارکت محلی همگی در ارتباط مستقیم با مسأله آموزش هستند. نیازی که در این بخش احساس می‌شود، ایجاد و توسعه یک شبکه آموزش گسترده در زمینه توسعه توریسم روستایی است تا بتواند مؤسسات دست‌اندرکار این صنعت را در یادگیری مهارت‌ها و آشنایی با نحوه رفع مسایل و مشکلات معمول و رایج این بخش یاری رساند.

در توسعه برنامه‌های آموزشی اکوتوریسم در استان خوزستان سه گروه عمده باید مورد توجه قرار گیرند: گروه اول متولیان و دست‌اندرکاران تورها می‌باشند. در این قسمت کمبود راهنمایان و راویان آشنا به اطلاعات پایه تاریخی، باستان‌شناسی، قوم‌شناسی و طبیعت‌شناسی اهمیت نقش آموزش و ضرورت بکارگیری برنامه‌های ترویجی را آشکار می‌سازند. گروه دوم را میزبانان مناطق روستایی تشکیل می‌دهند. تحقیقات نشان می‌دهد که سطح آموزشی میزبانان روستایی به عنوان یک سرمایه فرهنگی ارزشمند، ارتباط مستقیمی با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های محلی دارد. همچنین افراد آموزش دیده در مقایسه با اشخاصی که به دور از برنامه‌های آموزشی بوده‌اند، درآمد بیشتری بدست آورده و دسترسی آسان‌تری به تسهیلات حمایتی دارند و اغلب در رقابت به منظور جذب توریست پیروز می‌شوند. سرانجام سومین گروه، عموم مردم و به بیان دیگر توریست‌ها می‌باشند که بایستی به عنوان مخاطب طیف وسیعی از برنامه‌های آموزشی در نظر گرفته شوند. تدوین برنامه‌های آموزشی برای این دسته از افراد، به خصوص در زمینه حفاظت از منابع طبیعی و حفظ مناظر و چشم‌اندازهای نواحی روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و چه بسا عدم آگاهی این گروه به عنوان بیشترین جمعیت درگیر در صنعت توریسم روستایی می‌تواند عواقب مخرب جبران‌ناپذیری را برای این صنعت در پی داشته باشد.

در این راه فرآیند همکاری و تعاون بین اجتماعات محلی، سازمانهای غیردولتی و ارگانهای دولتی را نباید از نظر دور داشت، چرا که بی‌شک بدون وجود تعاون و همکاری گروهی، این صنعت عظیم راه به جایی نخواهد برد. در صورت رعایت کلیه اصول مهم در صنعت اکوتوریسم و هماهنگی تمامی بخش‌های دخیل در این امر و برخورداری این صنعت از مدیریتی کارا و مشارکت محلی، اکوتوریسم می‌تواند نقش مهمی در حل بسیاری از مشکلات جوامع روستایی داشته باشد.

برای حرکت در راستای پایداری اکوتوریسم منطقه، توجه به نکات زیر از پیشنهادات خاص مقاله است:
- تاکید بر آموزش ملی و همه‌جانبه به منظور بالا بردن آگاهی‌های عمومی افراد در خصوص اکوتوریسم با تأکید بر توسعه پایدار.

- جذب توریست با توجه به ظرفیت منطقه به منظور حفاظت از مناطق حساس و آسیب پذیر.
- تعیین ظرفیت های طبیعی مناطق اکولوژیکی با بکارگیری از متخصصان در رشته های مختلف.
- تدوین آئین نامه یا منشور اخلاقی برای آگاهی گردشگران از بایدها و نبایدهای موجود.

فهرست منابع

- ۱- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱). جامعه شناسی توسعه. چاپ چهارم، تهران: موسسه نشر کلمه.
- ۲- اشتری مهرجردی، اباذر. (۱۳۸۳). اکوتوریسم و پایداری: تعاریف، جنبه ها و ویژگی های آن. جهاد، شماره ۲۶۲. صص ۷۴-۸۱.
- ۳- افشار، آزاده. (۱۳۸۵). مرگ کارون. بهار، شماره ۶۰.
- ۴- امیرانی، محمدهادی. (۱۳۸۲). سفرسبز: تاملی برمفاهیم، منابع و منافع اکوتوریسم. جهاد، شماره ۲۶۱. صص ۳-۴.
- ۵- بابایی ویشگایی، گیتی. (۱۳۷۸). کرخه، قطب گردشگری. روزنامه ایران، شماره ۵۸۳. ص ۱۱.
- ۶- بهرامی، اعظم و فرهادیان، همایون. (۱۳۸۲). نقش بوم گردی در معیشت پایدار جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی، جهاد، شماره ۲۵۸. صص ۳۲-۳۴.
- ۷- چرم، مصطفی. (۱۳۸۰). عناصر آلاینده در رسوبات رودخانه کارون. مجموعه مقالات کوتاه هفتمین کنگره علوم خاک ایران. دانشکده کشاورزی دانشگاه شهر کرد. ۴-۷ شهریور ۱۳۸۰، صص ۳۴۹-۳۵۱.
- ۸- حسینی، محمود. (۱۳۸۵). توسعه گردشگری خوزستان. قابل دسترسی در www.shushtarcity.blogfa.com
- ۹- کویری، محمود. (۱۳۸۵). تالابها و دریاچه های ایران، چشمه های تابناک عشق. خوش آمدید. صص ۱-۲۵.
- ۱۰- زمانی پور، اسدالله. (۱۳۸۰). ترویج کشاورزی در فرایند توسعه. چاپ دوم، مشهد
- ۱۱- شعبانعلی فمی، حسین؛ علی بیگی، امیرحسین و شریف زاده، ابوالقاسم. (۱۳۸۳). رهیافتهای و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستایی. چاپ اول، تهران: مؤسسه توسعه روستایی ایران.
- ۱۲- کانون دیده بانان زمین. (۱۳۸۳). ۳۵ هزار مترمکعب زباله سمی زمین
- ۱۳- مرادی نژاد، همایون ونظری، شیرزاد. (۱۳۸۲). توریسم و توسعه روستایی در ایران. جهاد، شماره ۲۵۶. صص ۶۷-۶۱.
- ۱۴- مرکز گردشگری علمی فرهنگی دانشجویان ایران. (۱۳۸۵). دریاها، سدها، جزیره ها و تالابهای ایران: تالاب شادگان
- ۱۵- مصاحبه با کارشناسان مرکز تحقیقات محیط زیست استان خوزستان. (۱۳۸۵). پائیز ۱۳۸۵
- ۱۶- مقصودی، طهماسب ولشکرآرا، فرهاد. (۱۳۸۳). توریسم، توسعه و روستا، جهاد، شماره ۲۶۴. صص ۵۵-۴۸.
- ۱۷- میرشاهی، سحر. (۱۳۸۵). مدیریت اکوتوریسم. بانک مقالات فارسی.

18-Barkin, D.(1996). Ecotourism: A tool for sustainable development. Available at: <http://www.planeta.com>

19-Heyes, J. (2002).Strategies for ecotourism development in North Quabbin. Available at:<http://conservation.forest.ku.ac>

- 20- Howell Hall, C. (2004). Careers in natural resource recreation & tourism. Available at: <http://www.career.uga.edu>
- 21- Joes, S. (1997). Sustainable tourism by managing natural heritage resources. Available at: www.unpan1.un.org/intra
- 22- Long, B. (1999). International cultural tourism charter, managing tourism at places of heritage significance. Available at: <http://www.icomos.org/tourism/charter.html>.
- 23- Merge, M. (2005). What is ecotourism? Available at: <http://www.untamedpath.com/Ecotourism>.
- 24 - Rattanasuwongchai, N. (1999). Rural tourism: The impact on rural communities. Department of Career Sciences Kasetsart University, Bangkok, Thailand.
- 25- Ratz, T. and Puczko, L. (1998). Rural tourism and sustainable development. Budapest University of Economic Sciences. Available at: <http://www.ratztamara.com/rural.html>.
- 26- Rzeszow, P. (2004). Alternative forms of occupation and continuous educational training in agriculture. Available at: <http://www.etsia.upm.es/>.
- 27- Sombunthum, F. (1998). National strategies for rural tourism. Available at: <http://luton.au/polish.2660/pdf>.
- 28- Thompson, M. (1998). Cultural tourism. Washington Heritage Bulletin. Summer 1998. Available at: <http://www.mrsc.org/subjects/>.
- 29- Unknown. (2002). Rural tourism: The Scottish Parliament. The Information Center. Available at: <http://www.scottish.parliament.uk>.
- 30- Unknown. (1998). Ecotourism. Available at: <http://www.fao.org/docrep/>.
- 31- Unknown. (2006). Heritage tourism. Available at: <http://en.wikipedia.org/>
- 32- Walter Honadl, B. (1990). Extension and tourism development. Journal of Extension. 28(2): 25-30.

Unsustainability of rural ecotourism in Khuzestan Province

Maryam Tahmasbi, Faculty of Agriculture, Varamin University of Natural Resources and
Agriculture
Kurosh Rezaei-Moghaddam, Faculty of Agriculture, Shiraz University

Abstract

Many planners and policy makers have argued that tourism is the main branch of sustainable development. This allocates a great part of national income in many countries especially in third world. Ecotourism management is vital element for growth and development of society in Iran. Diversity of climate, plants and wildlife in Iran is suitable for ecotourism management. Khuzestan province with natural spaces and beautiful landscapes can absorb foreigner and inner tourists. The findings of this paper indicate that this industry is confronted with several problems and difficulties like weakness of management and planning, lack of clear rules and financial credits, insufficient training of staff and experts and lack of participation of local people. The findings show unsustainability and degradation of rural ecotourism in Khuzestan province. The paper has provided some recommendations for sustainable development of ecotourism in Khuzestan.

Key words: Rural tourism, Ecotourism, Sustainable development, Sustainable tourism, Khuzestan